

Ankara'nın Başkent Oluş Sörecinde Dönem Basınında Ankara ve İstanbul: “Makarr” ve “Payitaht”*

*Ankara and Istanbul in the Press of the Period During the Process of
Ankara's Being the Capital: “Makarr” and “Payitaht”*

Cemile Burcu KARTAL

Dr., Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakölte, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul
cburcukartal@gmail.com

Öz

23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açılışının ve Ankara'nın Millî Mücadele merkezi haline gelişinin ardından Anadolu'da büyük bir değişim yaşanmıştır. Bu değişimde eski ve yeni yönetimin arasında yaşanan iktidar çatışmaları İstanbul ve Ankara ekseninde de bir kez daha ortaya çıkmıştır. 1922 yılında savaş sona erip barış görüşmelerinin başlamasıyla; Ankara ve İstanbul'un başkentlik tartışmaları da özellikle dönem basınında yer almıştır. Bu makalede İstanbul ve Ankara basını özelinde, gazetelerde yapılan başkent tartışmalarının niteliği ele alınarak dönemsel bir analiz ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Ankara, İstanbul, Başkent, Makarr, Payitaht, Basın

Abstract

A significant change took place in Anatolia following the opening of the Grand National Assembly on April 23, 1920 in Ankara, and turning it into the centre of the national struggle. In the course of this change, the power conflict between the old Sultanate and the new Republican administrations once again appeared along the Istanbul and Ankara axis as for the capitals of their respective administrations. After the war of independence ended in 1922 and peace talks began with the Allies, discussions on the issue of status of Ankara and İstanbul being the capital city emerged in the press of the period. In this article, an attempt is made to present an analysis of the Ankara-İstanbul conflict that persists even to this day, particularly by treating the aspects of these debates which took place in Ankara and İstanbul newspapers.

Keywords: Ankara, İstanbul, the Capital, Makarr, Payitaht, Press

* Bu makale, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Birsen Hekimoğlu Örs danışmanlığında hazırlanan “Değişen İktidar İlişkileri İçinde İki Kentin Dönüşümü: İmparatorluk'tan Cumhuriyete-Payitaht İstanbul'dan Makarr-ı Hükümet Ankara'ya (Dönem Basınına Yansyan Tartışmalarla: 1920-1940)” isimli doktora tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Giriş

Türkiye'de imparatorluktan ulus devlete geçiş, bir iktidar mücadelesinin de tarihidir. Ankara'nın başkent oluş süreci, Millî Mücadele'nin lider kadroları ile eski yönetimi destekleyenler arasında yaşanan çatışmanın su yüzüne çıktığı örneklerden biri olmuştur. Lider kadrolarca zaferin kazanılması öncelikli hedef olarak belirlendiğinden bu çatışma daha çok Millî Mücadele sona erdiğinde gün yüzüne çıkmıştır.

Savaşın ardından barış görüşmelerinin başlamasıyla, iktidar kavgası ve bu kavgayla ilintili olarak devletin ve siyasal sistemin niteliğine ilişkin ciddi görüş ayrılıkları açığa çıkmıştır. Kurtuluş Savaşı sırasında otorite iddiasında bulunan iki merkezin, yani İstanbul Hükümeti ve Ankara'da kurulmuş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) arasındaki gerilim, dönemin Sadrazamı Tevfik Paşa'nın İstanbul ve Ankara hükümetlerinin barış görüşmelerine birlikte katılmalarını istemesi üzerine doruk noktasına çıkmıştır. İstanbul hükümetinin bu girişimi TBMM'nin radikal bir kararı ile yanıtlanmış; 1 Kasım 1922 günü saltanat kaldırılmıştır (Koçak, 1995, ss. 85-156).

Saltanat'ın kaldırılması iki merkezin iktidar çatışmasını ortadan kaldırmamıştır. Başkent meselesi de bu çatışmanın konularından biridir. Mustafa Kemal'e ve iktidar kadrosuna karşı muhalefetin merkezi olan İstanbul, eski yönetimi destekleyenlere göre başkent sıfatını taşımaya devam etmiştir. Oysa Ankara, Millî Mücadele'nin başlangıcından beri fiili olarak başkent olmuştur. Devletin başkent sorunu, barış görüşmeleri sürerken İstanbul'un hâlâ işgal altında olması dolayısıyla resmen gündeme getirilmemiştir. 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılmış ve Vahdettin'in ülkeyi terketmesinin ardından Abdülmecit'in sadece halife olarak göreve getirildiği ilan edilmiş, TBMM ve devletin diğer organları da Ankara'da çalışmaya devam etmiştir. Ankara hükümeti işgal altındaki İstanbul'a bir temsilci göndermekle yetinmiştir. Böylece yaklaşık bir yıl gibi bir süre, yeni bir karar alınmadığı için devletin resmî başkenti İstanbul, fiili başkenti de Ankara olarak devam etmiştir. Bu dönemde İstanbul'daki eski görevliler ve matbuatının üyelerinin bir kısmı İstanbul'da yaşamayı sürdürmüş, her şeyin yeniden İstanbul'a dönmesini ve devletin İstanbul'dan yönetilmesini savunmuşlardır. İstanbul'un Ankara'ya karşı bu tavrı, Ankara'da büyük bir memnuniyetsizlik yaratmıştır. Ankara'nın 13 Ekim 1923'de resmen başkent olmasından sonra da, Mustafa Kemal'e karşı olan muhalifler İstanbul'u desteklemeye devam etmişlerdir (Öngider, 2003, ss. 65-66). Bu noktada Mustafa Kemal'in 1919-1927 yılları arasında İstanbul'a gitmemesi de dikkat çekici olmuştur.

12 Eylül 1924 günü bir yurt gezisinde İzmir ve Bursa'dan İzmir'e gelen ve burada Hamidiye kruvazörüne binen Mustafa Kemal, İstanbul'a uğramadan, Boğaz'dan geçerek Karadeniz'e çıkmıştır (Elmacı, 1998, ss. 16-17).

Devletin rejiminin belirlenmesinden önce Ankara'nın başkent ilan edilmesi, gerek Mustafa Kemal gerek İsmet Paşa tarafından acil bir mesele olarak ele alınmıştır. Ankara'nın başkent olarak duyurulması ve bunda acele edilmesinde ülke içinde ve dışında var olan İstanbul merkezli muhalefetin de önüne geçilmesi amaçlanmıştır¹ (İnönü, 1987, ss. 166-167). Bu da çok şaşırtıcı değildir: 2 Ekim 1923'den itibaren Lozan Barış Antlaşması uyarınca, İtilaf Devletleri İstanbul'dan çekilmiş, 6 Ekim 1923 günü Türk ordusu İstanbul'a girmiştir. Eski başkentten düşman işgalinden kurtulmasıyla Ankara'nın başkent olma süreci hızlandırılmıştır. Bu noktada, Cumhuriyet'i kuracak kadronun söyleminin, Ankara'nın başkent oluşuyla ilgili kararının, öncelikle askeri ve sonra da iktisadi gerekliliklere dayandırıldığı belirtilmesi gerekir. Bunun yanında Ankara'nın başkent ilan edilmesi, dönemin siyasal muhalifleri ve günümüz araştırmacılarının bir bölümü tarafından siyasal bir eylem olarak nitelendirilmiştir² (Tankut, 1993, s. 15; Gül, 2009, s. 85; Lewis, 2000, s. 260). Nitekim Cumhuriyetin ilan edilmesi ve reform hareketlerinin başlamasıyla da başkent Ankara yeni ulus devletin simgesi haline dönüşmeye başlayacaktır.

Ankara'nın resmî olarak başkent oluş süreci, dönemin İstanbul ve Ankara basınında önemli bir gündem maddesi olmuştur. Bu sürecin izdüşümleri özellikle İstanbul basını ekseninde dikkat çekicidir. Dönemin basınındaki yayınlar dikkate alındığında yapılan başkent tartışmaları, muhalefetin kimliğinin de yansıtıldığı bir alan olmuştur. Bu çalışmada, İstanbul ve Ankara basınında başkentlik tartışmasının hangi eksen üzerinde döndüğü analiz edilmeye çalışılacaktır. Burada amaç, İstanbul basını ile Ankara'nın resmî yayın organı sayılan *Hakimiyet-i Milliye* arasındaki başkentlik tartışmasının, Cumhuriyet Dönemi boyunca devam edecek olan Ankara-İstanbul çatışmasının temel noktalarını ortaya koyabilmektir. Bu bağlamda makalede, Millî Mücadele Dönemi'nde yapılan başkentlik tartışmaları ana hatlarıyla ele alındıktan sonra, Ankara'nın başkent ilan edilmesinden önceki süreçte İstanbul ve Ankara basınında yer alan başkent tartışmaları ve ileri sürülen argümanlar aktarılarak dönemin analizi yapılmaya çalışılmıştır.

Başkent Tartışmaları ve Millî Mücadele Sonrası İstanbul Basını

İstanbul'un işgalinin ardından Millî Mücadele'nin Anadolu'ya kayması, hem lider kadrosunun Anadolu'ya

geçmesini beraberinde getirmiş hem de öncelikli olarak mücadelenin kazanılması gerektiğinden başkentlik olgusu önemsenmemiştir (Öngider, 2003, ss. 51-75).

Ankara, Millî Mücadele'nin başından itibaren fiili olarak başkent olmuştur. Mustafa Kemal, Ankara'ya gelişini 27 Aralık 1919 günü şu şekilde duyurmuştur:

Sivas'tan Kayseri yoluyla Ankara'ya gitmek üzere yola çıkan Heyet-i Temsiliye, bütün yol boyunca ve Ankara'da büyük ulusumuzun sıcak ve içten yurtseverlik gösterileri içinde bugün buraya geldi. Ulusumuzun gösterdiği birlik ve azim, ülkemizin geleceğini güven altına alma konusundaki inancı sarsılmaz bir biçimde destekleyecek niteliktedir. Şimdilik Heyet-i Temsiliye merkezi Ankara'dadır. Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal (Atatürk, 1974, s. 77).

Mustafa Kemal'in bu açıklaması Ankara'nın fiili olarak başkentliğinin başlangıç noktası olmuştur. Aslında başkent in İstanbul'dan Anadolu'ya kaydırılması fikri, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde de gündeme gelmiştir. 93 Harbi ve Balkan Savaşları sonrası İstanbul artık ülkenin ortasında değil, kıyısında yer almaktadır. Osmanlıların toprak dağılımı değişince, başkenti de değiştirme düşüncesi ortaya çıkmış ve bunu ilk düşünenlerden birisi, Alman General Colmar von der Goltz olmuştur (Şimşir, 2006, s. 57).

28 Kasım 1920 günü hükümet başkent konusunu ele almış, kararname hazırlanarak bir başkent komisyonunun kurulmasına karar verilmiştir. Millî Mücadele Dönemi'nde başkentlik konusunun ilk defa meclise gelişi Ocak 1921'de olmuştur. Burada öncelikli amaç savunma düşüncesidir. Başkent İstanbul'un işgali, özellikle silah, cephane, araç gibi birçok lojistik gücün, Anadolu'daki mücadeleye aktarılmasını güçleştirmiştir. Türkiye'nin savunma sanayisi İstanbul'da yer almaktadır. Meclisteki görüşmeler bu ekseninde devam etmiştir. Hükümet özellikle silah sanayinin Anadolu'da oluşturulmasını ve bunun yanında yeni bir hükümet merkezi kurulmasını savunmuştur. Görüşmelerin ardından oylamaya geçilmesine karar verilmiş, oylama öncesinde üst üste önergeler sunulmuştur. Bunlardan yalnız birinde hükümetin görüşü desteklenmiş, ötekiler ise karşı çıkmıştır (Şimşir, 2006, ss. 206-214'te aktarıldığı gibi). Aynı yıl 1921 Anayasası'nda başkent adı yer almamıştır. Sakarya Meydan Muharebesi'nin başlamasından bir gün önce idari merkezin taşınması, 22 Ağustos 1922 günü bir kez daha meclisin gündemine gelmiş, idari merkezin Ankara'dan Kayseri'ye taşınması görüşülmüştür. Başkent in Kayseri'ye taşınmasına karar verilmiş, ancak yapılan görüşmelerin ardından taşınma işi bir süre ertelenmiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1999, ss. 221-226; Şimşir, 2006, s. 218).

Savaşın bitmesi ve Lozan görüşmelerinin başlamasıyla, başkent in neresi olacağı konusu tekrar gündemde yer almaya başlamış ancak iki sorun ortaya çıkmıştır: Millî Mücadele'yi yöneten öncülerin arasındaki uzlaşmazlıklar ve siyasal sistemin ne olacağına ilişkin farklı görüşler ve tartışmalar. İstanbul bu aşamada da Mustafa Kemal'in karşısında yer almıştır (Öngider, 2003, s. 65).

Millî Mücadele'nin sona erışı İstanbul basınıyla Ankara arasındaki ilişkileri başka bir aşamaya getirmiştir. Askeri zaferin kazanılmasıyla birlikte İstanbul basınında da hareketli bir gündem, yeni dönemde siyasal iktidarın kim tarafından, nerede ve hangi siyasal sistem etrafında oluşturulacağı soruları tartışılmaya başlanmıştır. Dönemin basınından hatıratında bahseden Yakup Kadri, İstanbul'un havasını her türlü "siyasi tedirginliklerin küme küme bulutlar halinde" kaplamaya başladığını aktarmıştır. Millî Mücadele Dönemi'nde sadece mücadeleyi destekleyen ve desteklemeyen olmak üzere iki grup varken, basın artık birçok parçaya bölünmüş haldedir. Yakup Kadri (1984, s. 24) bu parçalanmadan şöyle bahsetmiştir:

O zamanın en çok satan gazetesi *Tevhid-i Efkâr* huysuz ve somurtkan bir şeyler mırıldanıp durmakta, yeniden çıkmaya başlayan *Tanin* herkese fazilet dersi verir, herkesi azarlar bir eda ile İttihat ve Terakki Devri'ni savunmakta; *Vakit*'le Celal Nuri'nin *İleri*'si sanki memleket yeniden bir çıkmaza girmiş gibi telaş ve endişe içinde Ankara devlet adamlarına yol göstermeye çalışmakta bunlardan biri Mustafa Kemal Paşa'ya... köşeye çekilmesini, öbürü ise hemen bir diktatörlük idaresi kurmasını tavsiye etmekteydi.

Bu dönemde, İstanbul basınında *Vatan*, *Tanin*, *Tevhid-i Efkâr*, *Vakit*, *İkdam*, *Akşam*, *İleri* gazeteleri ile *Akbaba* adlı mizah dergisi yer almaktadır. Gazetelerden *Tanin*, *İkdam* ve *Tevhid-i Efkâr*'ın yayın hayatına, İstanbul'un işgalinin ardından kapanıp gazetecilerin sürgüne gönderilmesi üzerine, bir süre ara verilmiştir. *Tanin*, Malta'ya sürülen Hüseyin Cahit'in 1922 yılında İstanbul'a geri dönmesiyle yeniden yayımlanmaya başlamıştır. Ahmet Cevdet tarafından yayımlanan *İkdam* gazetesi bu dönemde aralarında Yakup Kadri ve Falih Rıfkı'nın da bulunduğu bir yazar kadrosu ile yayımlanmaya devam etmiştir. *Vakit* gazetesi, 1917 yılında Ahmet Emin tarafından çıkarılmaya başlanmıştır. Ahmet Emin'in İngilizler tarafından Malta'ya gönderilmesinin ardından gazete Mehmet Asım tarafından yayımlanmaya devam etmiştir. 1918 yılında Necmettin Sadık tarafından *Akşam* gazetesi yayın hayatına girmiştir. 1918 yılında yine Celal Nuri ve kardeşi Suphi Nuri tarafından yayımlanmaya başlayan *Ati* adlı gazeteyle daha sonra *İleri* adı verilmiştir.

Ahmet Emin, 1923 yılında Vakit gazetesinden ayrılarak *Vatan* gazetesini yayımlamaya başlamıştır (Karaca, 2008; Criss, 2008; Koloğlu, 2006; Topuz, 1973; Şapolyo, 1971; Gevgili, 1983).

Dönemin kamuoyunu oluşturan başlıca altı İstanbul gazetesinden üçü, Tanin (Hüseyin Cahit), Tevhid-i Efkâr (Velid Ebuzyiya) ve Vatan (Ahmet Emin Yalman) Ankara'ya muhaliftir; Akşam (Falih Rifkı), İkdâm (Ahmet Cevdet) ve İleri (Suphi Nuri, Celal Nuri) ise Millî Mücadele'yi desteklemiştir (Öngider, 2003, s. 68). Gazetelerin Mustafa Kemal ve Ankara'ya olan yakınlıkları veya muhalefeleri Ankara'nın başkentliğine olan tavırlarını da belirlemiştir. Basın üzerinden devam eden başkent tartışmasında diğer bir taraf da Cumhuriyet'in resmî yayın organı sayılan ve Ankara'da yayımlanan *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesidir.

Barış görüşmelerinin başlamasının ardından Mustafa Kemal'in İstanbul basını ile ilk teması 16 Ocak 1923 günü İzmit'te gerçekleşmiştir. O yılın Ocak ve Şubat aylarında Mustafa Kemal, ülkenin bütün batı bölgelerinde görüşlerini açıklayarak yerel kamuoyu önderlerine destek vermeleri çağrısında bulunmuştur. Mustafa Kemal İzmit'te yaptığı basın toplantısında hilafeti kaldırma ve gelecekte rejimin ne olacağı konusundaki niyetini ilk defa dile getirmiştir (Karaosmanoğlu, 1984, ss. 27-31; Zürcher, 2003, s. 41).

Basında ve resmî düzeyde başkent tartışmaları başlamadan önce, Ocak 1923'te yaptığı bir konuşmada Mustafa Kemal, coğrafi koşulların düşünce sistemini etkilediğine ilişkin görüşünü şu sözlerle dile getirmiştir: "Bir insan Ankara'da başka türlü düşünür, İstanbul'da başka türlü düşünür. Paris'te büsbütün başka türlü düşünür." (İnan, 1983, s. 151) Aslında bu ifade, yeni oluşturulan devletin düşünce sisteminin, İstanbul'dan çok farklı bir noktada olduğunun ifadesidir. Nitekim Mustafa Kemal Nutuk'da (1974, s. 538), Ankara'nın başkent olarak seçilmesindeki sebebin, askeri ve coğrafi olduğunu belirtmekle birlikte, Ankara'nın başkent oluşundaki simgesel anlamdan da bahsetmiştir:

...İstanbul'un payitaht [padişahın tahtının olduğu yer] olması lazımdır ve mutlaka olacaktır, diyorlardı. Bu ifadeye dikkat edilirse, bizim başkent deyimimizle kastedtiğimiz anlam ile bu ifadelerdeki payitaht deyimini kullananların görüşleri arasında bir fark bulmamak mümkün değildir. Bundan dolayı, bu konuda zaten kesinleşmiş bulunan kararımızı resmen ve kanuni yoldan ilan ettirerek, payitaht sözünün de yeni Türkiye devletinde kullanılmasına gerek kalmadığını göstermek lazım geldi....

Devletin rejiminin belirlenmesinden önce, Ankara'nın başkent olarak ilan edilmesi, daha öncede belirtildiği gibi İstanbul merkezli muhalefetin de susturulması amacıyla gerek Mustafa Kemal gerek İsmet Paşa tarafından "acil" bir mesele olarak ele alınmıştır. 1923 yılının Mart ayından itibaren İstanbul basınında başkent nereden olması gerektiği tartışmaları da başlamıştır.

Payitaht'tan Makarr'a: Ankara'nın Başkent Oluşu ve Basın

Barış görüşmelerinin başlamasıyla hız kazanan İstanbul'un ne olacağı tartışması aslında müteakke döneminin başlangıcından beri önemli bir gündem maddesi olmuştur. İstanbul'un gerek başkentliği gerek idari yapısı ve ticari geleceği gazetelerin köşe yazılarında değerlendirilmiştir.

1923'ün Mart ayından itibaren gazetelerde başkent İstanbul'da mı yoksa Ankara'da mı bulunması veya olması gerektiği ele alınırken İstanbul basınında çok farklı görüşler yer almıştır. İstanbul ve Ankara basınında başkentlik tartışmaları, Ankara'da, İstanbul'un tekrar hükümet merkezi olamayacağı haberi ile başlamıştır ([Haber], 1339, s. 2). İstanbul meselesi, özellikle barışın sağlanmak üzere olduğu ve iktidarın hangi şehirde kalacağını resmî olarak belirlenmemiş olması sebebiyle de Ankara'nın önemli bir gündem maddesi olmuştur. İstanbul meselesinin Ankara'da ciddi surette tartışıldığının ilk haberi Tanin gazetesinde yer almıştır. Gazetenin Ankara muhabirinin verdiği bilgilere göre, "İstanbul'un tekrar hükümet merkezi olması artık mümkün değildir. Fakat eski başkent, bir Türk ve Müslüman memleketi olarak muhafazası için çalışmaların başlatılacağı" bildirilmiştir ([Haber], 1339, s. 2). Ankara'ya karşı güçlü bir muhalefet yürüten Hüseyin Cahit, Ankara ve İstanbul arasında başlayan başkentlik tartışmalarında belki de en önemli isim olmuştur. Haberin duyulması üzerine Hüseyin Cahit (1339a, s. 1), eskiden Türkler ve Avrupalılar arasında olan İstanbul meselesinin, artık Türkler arasında başladığını söylemiş, İstanbul'un başkent olarak kalmasının yalnız İstanbullularca değil, herkes tarafından ciddi surette düşünülmesi gerektiğini vurgulamıştır. İstanbul'un başkent olmaması için ileri sürülen olumsuz koşulların-Boğazların durumu, İstanbul'un artık toprakların ortasında olmadığı için başkent güvenliğinin tehlikede olacağı ve ülkenin diğer bölgeleriyle irtibatın zor olacağı-İstanbul'u başkentlikten mahrum edecek derecede önemli olmadığını öne sürmüştür:

...İstanbul'da hain bir hükümdar bulunduğu müddetçe, merkez hükümetin Anadolu da Müdâfaa-i Milliye için en munasip bir şehirde bulunması pek zaruridir. Fakat bütün bu endişeler çözüldükten sonra niçin? İstanbul'un

ne mahsuru var ki merkez hükümet Ankara'ya yahut Anadolu'nun başka bir şehrine nakil edilecektir? Yahut payitahtın başka tarafta bulunması neden İstanbul'da bulunmasından daha faydeli olacaktır?...

Hüseyin Cahit, Ankara'nın İstanbul'a yönelik eleştirilerini dile getirerek, bu eleştirilerin yanlış dayanaklar üzerinden geliştiğinden bahsetmiştir. Cahit, yeterli düzeyde incelendiğinde iki şehir arasındaki rekabetin İstanbul'un lehine döneceğini iddia etmiştir. Ankara'nın savaş zamanı için uygun bir merkez olduğunu ancak, barış zamanı için İstanbul gibi gelişmiş bir merkez varken medeniyetten uzak olan yeni bir merkezin uygun olmayacağını vurgulamıştır. Cahit, dönem basınının özellikle üzerinde durduğu diğer bir konuya da değinmiş, mekânın insanlar üzerindeki tesirinden bahsedip İstanbul'un burada bulunan her hükümet üzerinde kötü bir etki yaratacağını savunanlara: "kafalar aynı olduktan sonra mekânın değişmesinin bir önemi olmayacağını" söyleyerek karşı çıkmıştır. Ona göre, eski yönetimin yeniden uyanması endişesi ile mekân değiştirmenin hiçbir önemi yoktur (Hüseyin Cahit, 1339b, s. 1).

Hüseyin Cahit birkaç gün sonra yayımlanan diğer bir yazısında, meselenin aslında barıştan sonra çözümleneceğinden ve henüz vakit varken konunun ayrıntılarıyla tartışılması gerektiğinden bahsetmiştir. Merkezin Ankara'ya taşınmasındaki sebepler arasında gösterilen, hükümetin kısa zamanda çok iş yapabilmesi için İstanbul'un "tahripkâr tenkitlerinden" uzaklaşması gerekliliğini, iş yapmak için merkezin taşınmasının değil kafa yapısının değiştirilmesi gerektiğini söyleyerek eleştirmiştir. Cahit ayrıca merkezin Ankara'ya taşınmasının İstanbul'daki Müslüman ve Türk nüfusunu önemli ölçüde azaltacağından, İstanbul Boğazı'nın açık olmasının merkez için bir tehlike oluştursa da savaş durumunda merkezin içerilere çekilerek güvene alınabileceğinden bahsetmiş; taşınma kararının verilirken bütün fayda ve zararların iyi incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Merkezi hükümetin İstanbul'dan Anadolu'ya naklini muhik gösterebilecek sebepler arasında deniliyor ki: Hükümetin az zamanda çok iş görmesi lâzımdır. İstanbul gibi tahripkâr tenkidlere alışmış bir muhit her şeyin mahzurunu bulmaya çalışacak ve her şeyde mahzur-ı keşf etmek mümkün olduğu için işleri tereddüt ve tevakkufa sevk edilebilecektir...

...İstanbul'un muhiti meselesinden evvelce de bahsetmiştik. İstanbul'un muhitine bulunan bu kaba-hat, "herşeyin mahzurunu bulmaya çalışmak" illeti İstanbul'un taşında toprağında değil adamlarındadır. Bu adamlar, hayat-ı siyasiye ile alâkadâr olan bu muhit,

hükümet ile birlikte Ankara'ya gidecektir. Acaba şimdi Ankara'da her şeyin mahzurunu bulmaya çalışanlar yok mudur? Bugün sulh tesis etmediği için İstanbul'da, neticeye nazaran biraz kalabalık var. Fakat sulh olup da merkez-i hükümetin Ankara'da kalacağı tahakkuk ederse İstanbul'dan bir Türk ve Müslüman muhacereti başlayacaktır. Muhaceret edecek olanlar da İstanbul muhiti dediğiniz mehâlifî teşkil edenlerdir. Binaenaleyh İstanbul'u değiştirmekle hiçbir şey kazanmayacağız. Asıl değişmesi lâzım şey bizim muhâkememizdir, hissiyatımızdır. Bunu da öyle kolay kolay değiştir şeylerden zannetmemelidir... (Hüseyin Cahit, 1339c, s. 1).

Vakit gazetesinde de Mart ayından itibaren başkent mevzusu ele alınmaya başlanmıştır. O dönemde *Vakit* gazetesinde köşe yazarı olan Ahmet Emin, yazılarında başkentlik tartışmalarının iki şehrin arasında olan rekabetten kaynaklandığını ve devam eden barış görüşmeleri neticelenmeden böyle bir karar verilmesinin sakıncalı olduğunu belirtmiştir. Her şeyden önce her iki şehrin de başkent olması halinde faydalı ve sakıncalı yönlerinin belirlenmesi gerektiğini ifade eden Ahmet Emin, *Ankara ve İstanbul* isimli makalesinde de bunları analiz etmiştir (1339a, s. 1).

Emin, aynı makalede, İstanbul'un neden başkent olarak kalmaması gerektiğinin sebeplerini sıralarken ilk olarak, İstanbul'da var olan bir hükümetin, sadece İstanbul ile uğraşacağını, daha önce de hükümetlerin Anadolu'yu ihmal etmelerinden dolayı ülke içinde İstanbul ve taşra farkının ortaya çıktığını, bunun da ülkenin ilerlemesinin önüne geçeceğini vurgulamıştır. "Muhitin tesiri" kavramından yola çıkarak, İstanbul'da kalan bir hükümetin, eski hükümetin "ananelerinden" etkilenerek yeniden canlanabileceği tehlikesi üzerinde durmuştur. İstanbul gibi "dağdağal" büyük şehirlerin hükümet merkezi olmasının çok da elverişli olmadığını, büyük maddi menfaatlerin teadül ettiği ticari muhitlerde, bu maddi menfaatlerin, idarenin işlerinde "zehirleyici" etkiler yapabileceğini söylemiştir. Bunların yanı sıra boğazların açık olması ve İstanbul'un coğrafi açıdan çok dağınık olması dolayısıyla da toplu bir hayat düzeninin kurulmasının çok zor olacağını da altını çizmiştir. Hükümetin az zamanda çok iş yapabilmesi için, "İstanbul gibi tahripkâr tenkidlere çok alışmış bir muhit her şeyin mahzurunu bulmaya çalışacak ve her şeyde mahzur-ı keşf etmek mümkün olduğu için işleri tereddüt ve tevakkufa sevk edilebilecektir" diyerek İstanbul'un başkent olmasındaki sakıncalara dikkat çekmiştir (Ahmet Emin, 1339a, s. 1).

Emin yazısında, İstanbul'un merkezi hükümet olarak kalmasının-her ne kadar merkezde olmasa da-sahil hattında

ve kozmopolit oluşuyla Türk nüfusunun "harice" karşı itibarını artıracacağı; ayrıca, imar açısından gerekli binaların bulunmasından dolayı başka bir şehirdeki imar masrafını ortadan kaldıracığı yönündeki faydalarını da vurgulamıştır (1339a, s. 1).

Ahmet Emin Ankara'nın başkent olmasının avantajlarını ise şöyle sıralamıştır: Ankara'nın Milli Mücadele'deki rolü çok büyüktür. Bu rol Türk azminin de bir sembolü haline gelmiştir ve her zaman hafızalarda yer alacaktır. Dolayısıyla da Ankara'da kurulacak bir hükümet, yeni bir zihniyetle, kalkınmayı daha kolay sağlayacak ve buradan Anadolu'ya daha kolay ulaşacaktır. Ancak Emin, kentin alt ve üst yapısındaki eksikliklerinin büyük masraflar doğuracağını, yeni hükümetin bu masrafları karşılayamayacağını, kentin Anadolu'nun ortasında bir yerde oluşunun ülkenin itibarını olumsuz etkileyeceğini, Ankara'nın örneğin basın konusunda İstanbul gibi bir merkez olamayacağını da eklemiştir (Ahmet Emin, 1339a, s. 1).

Ankara'nın başkent oluşuyla ilgili yapılan tartışmalarda ilgi çeken bir nokta da Ankara'nın en önemli muhalifi olan *Tevhid-i Efkar* gazetesinin Ankara'nın başkent olmasını desteklemesi olmuştur. Gazetenin baş muhabiri Velid Ebuuzziya son dönemde çıkan İstanbul meselesinin erken ve gereksiz olduğunu, dört yıldır başkent Ankara'da olduğunu, hem Türkler hem de Müslümanlar için coğrafi ve siyasi açıdan en hayırlı olanın Ankara'nın başkent kalması olduğunu ve artık İstanbul'un Milli Mücadele Dönemi boyunca Türkler ve Müslümanlar için merkez olarak kalamayacağını anlaşıldığını ifade etmiştir. Ebuuzziya, son dönemde ortaya çıkan başkent İstanbul'da kalması gerektiği meselesini ise "firkaî bir muhalefet" olarak değerlendirmiştir (1339a, s. 1).

İleri gazetesi başyazarı Suphi Nuri'nin, savaşın sona ermesiyle birlikte Ankara ve İstanbul arasındaki ikiliğin tekrar oluşmaya başladığını belirttiği *Bizans Entrikaları* başlıklı yazısı ise İstanbul'da savaş sonrası tekrar oluşmaya başlayan muhalefete bir eleştiri niteliğindedir. Suphi Nuri, İstanbul'da başlayan bu muhalif hareketlerin sorumlusunun Ankara olduğunu ve bu ikiliğin sona ermesini sağlayacak tek çarenin Mustafa Kemal'e yakın isimlerin İstanbul'a gelmesi olduğunu belirtmiştir. Çünkü ona göre Ankara, İstanbul'a yeterince önem vermemiştir. Nuri sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

...Bugün biraz İstanbul'dan bahsetmek istiyoruz. İtirâf edelim ki Refet Paşa ile Adnan Bey'in İstanbul'a geldiği günlerden sonra Anadolumuz eline düşman fırsattan hüsn-i istifâde edemedi. Aradaki ikiliğin kalktığı gün bütün İstanbul Ankara taraftarı idi. Herkes ekseriyet

fırkasına tapıyordu. Fakat bu muhabbetten, bu samimiyetten, bu ittihadından layıkı veçhile istifâde edebilmek için buraya Mustafa Kemal Paşa'ya sadık adamlar gelmeli idi. Maateessüf rensiz bir takım kimseler iş başına geçtiler. Bunlar Ankara'daki birinci ve ikinci gruplara karşı açık bir siyaset takib edemediler. İstikballerini temin maksadıyla her tarafa güldüler, herkesi kazanmak istediler ve tabii hiçbir tarafın itimâdını celb edemediler. Bunların maiyyetleri, dostları, tayin eyledikleri memurlar da aynı rensizliği takib ettiler. Netice ise malum. Burada herkes aynı gâyeyi takib eder iken, herkes birinci grubun taraftarı iken yavaş yavaş bu ittihad ve âhenk gaib olmaya başladı. Çünkü Ankara buraya ehemmiyet vermedi. İstanbul'u unuttu. Şehrimizi sadık taraftarlarının elinde bırakmadı. Elektrikçilik ve rensizlik burasını aylardan beri kemirdi durdu. Maaşların adem-i intizâmı, teehhuratı, memurların açığa çıkarılması, pek çok adamın menafi-i şahsiyesine dokunulması gibi hususat muhaliflerimizin işine yaradı...(Suphi Nuri, 1339b, s.1).

Suphi Nuri makalenin devamında diğer bir tehlikenin de saltanat taraftarlarından geleceğini vurgulamıştır. Özellikle saltanat taraftarlarının önünü kesebilmek için yasal düzenlemelerin de güçlendirilmesi gerektiğini yoksa "Hâkimiyet-i Milliye'nin her gün yeni bir tehlikeye maruz" kalacağını aktarmıştır. Son olarak da, İstanbul'un her türlü dâhili ve harici entrikaya maruz kaldığından dolayı, bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından atanan bir valinin, bir paşanın gelmesinin gerekliliğini savunmuştur. Bu bakımdan da Ankara'nın bir an evvel İstanbul'u ciddi bir surette dikkate alması gerektiğini belirtmiştir (1339b, s. 1).

İstanbul'un artık başkent olmaması gerektiğini savunan Suphi Nuri, İstanbul'un başkent olarak kalmasını isteyenlerin yabancılar ve yabancı taraftarları olduğunu ileri sürmüştür. İstanbul'un başkent olarak kalmasını isteyenlerin de İstanbullu olarak değil bir "Türk" gibi düşünmeleri gerektiğini vurgulamıştır (1339a, s. 1).

İstanbul'un gerek coğrafi gerek askeri koşulları dolayısıyla başkent olamayacağını savunan diğer bir yazı da İkdâm gazetesinde yayımlanmıştır. Makalede Ankara'nın başkent olması ve bir an önce imarına başlanması gerektiği, şu noktaların altı çizilerek ifade edilmiştir:

...Ankara artık, Türklükle birlikte yaşayacak şanlı bir tarihin parçası olmuştur. Ankara resmî olarak başkent olmasa bile Türklük için "millî bir kible" olarak kabul edilmelidir. Çünkü Ankara Türklüğün yeni merkezidir ve Kafkasyadaki Türklerle daha kolay irtibatı sağlayan bir konumdadır. Sadece bu bile Ankara'nın başkent

olmasa da imarının bir an önce yapılması için yeterli bir sebeptir...("İstanbul-yeni," 1339, s. 1).

İstanbul'un mu yoksa Ankara'nın mı başkent olması gerektiğine dair bu haberler yayımlanırken, Tanin gazetesinde ilginç bir mülakat yer almıştır. Dönemin İstanbul milletvekilleri ile yapılan bu mülakatta milletvekillerine "İstanbul'un başkent olup olamayacağı ve buna dair görüşleri," "İstanbul'un Türk ve Müslüman olarak muhafaza çareleri," "İstanbul'lulara neler vaat ettikleri" ve "açıkta kalan memurlar meselesi" gibi sorular sorulmuştur. Mülakatlar yapılırken dönemin İstanbul milletvekillerinden Hamdullah Suphi, Hamdi, Refik Paşa, Dr. Refik, Ali Rıza ve İsmail Canbolat Beylerle görüşülmüş, İstanbul'un başkentlik konusuyla ilgili görüşlerinin farklı olsa da, İstanbul'un Türk ve Müslüman kalması ve buna dair idari, iktisadi ve siyasi yönde çalışmaların artırılması gerekliliği yönünde ortak düşüncelere sahip oldukları anlaşılmıştır. Görüşmeye ilk katılan Refik Paşa, İstanbul'un başkent olmaması gerektiğinden bahsederek, İstanbul'un Türk ve Müslüman kalması için çarenin şehrin başkent yapılmasıyla değil, ticaretin güçlendirilip İstanbul'un ticari bir merkez olarak gelişmesiyle sağlanacağını belirtmiştir. Refik Paşa'ya göre önemli olan ticari işletmelerin Türkleştirilmesidir ("İstanbul Mebusları," 1339b, ss. 1-2).

Hamdi Bey donanmanın ve gemiciliğin geliştirilerek ticaretin artırılmasıyla İstanbul'un Türk ve Müslüman kalarak zenginleşebileceğinden bahsetmiş ("İstanbul Mebusları," 1339c, s. 1), Dr. Refik Bey gerek başkentlik meselesinin gerek İstanbul'un gelecekteki durumunun ancak barışın sağlanmasının ardından düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir ("İstanbul Mebusları," 1339a, s. 1). Hamdullah Suphi de başkentlik ve İstanbul'daki Türk ve Müslüman nüfusun muhafazası hakkındaki görüşlerini açıklarken, İstanbul meselesinin memleket meselesi olduğunu ve Anadolu'nun İstanbul'un bir eseri olduğunu vurgulamıştır ("İstanbul Mebusları," 1339a, S.1).

İttihat ve Terakki Cemiyeti döneminin eski Dâhiliye Nazırı İsmail Canbolat Bey ise konuya başka bir noktadan yaklaşarak, başkentlik meselesinin konuşulmasının gereksiz olduğunu, çünkü böyle bir meselenin mevcut olmadığını ifade etmiştir. Ona göre merkez zaten bellidir ve yasal bir düzenleme yapılmadıkça İstanbul'dur:

...Ben el-yevm merkez hükümet meselesi mevcut olduğunu görmüyorum ki bu sualinize cevap vereyim, çünkü Türkiye'nin payitahtı Kanuni Esasi'de yazdığı gibi İstanbul'dur ve Kanuni Esasi'nin bu maddesi değişmediği gibi Teşkilat-ı Esasiye kanununda bunun için bir kayıt mevcut değildir...

...Eğer merkez devletin el-yevm Ankara'da bulunması bu mülahazaya davet ediyorsa siz de biliyorsunuz ki İstanbul ecnebi işgali altında iken merkezin burada kalması bittabi mümkün olamazdı. Gerçi Büyük Millet Meclisi'nin birinci devre intihabası esnasında birkaç defalar merkezi hükümet meselesi vakitsiz olarak mevzubahis oldu ve bu tarzda teklifler vuku bulduğu esnada merkezi hükümet İstanbul'dan başka bir yere nakli istihdat eden bu teklifler ka'ale alınmalı. Yeni meclis açıldıktan ve akit-sulp mütakıp arz-ı meşgulemiz, tahliye olduktan sonra resmen merkezi hükümet olan İstanbul' da devam edip etmemesi meselesi tabii ki mevzu bahis olacaktır... ("Yeni mebuslarla," 1339).

Yapılan mülakat incelendiğinde İstanbul milletvekillerinin görüşleri ile İstanbul basınında yer alan görüşler incelendiğinde benzer bakış açısına sahip oldukları görülmektedir.

Ankara ve İstanbul arasında yaşanan başkentlik tartışmalarının bir ayağı da başkent bu iki şehrin haricinde bir yere taşınması olmuştur. Bu yaklaşım ilk olarak Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin'den gelmiştir. Ahmet Emin Bey, başkent neresi olacağı tartışmalarında yaşanan çıkmazın esas sebebinin Ankara ve İstanbul arasında bir tercih yapılmak istenmesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Ona göre, her iki kent de o günkü şartlar itibarıyla başkent olmaya uygun değildir. Bunlar haricinde bir yer aramak çok daha uygundur. İstanbul coğrafi şartları dolayısıyla artık başkent olmamalıdır, ticaret merkezi olmaya daha uygundur. Ankara'nın başkent olabilmesi ise birçok yatırımı gerektirmektedir ki o günkü şartlarda böyle bir parayı buna yatırmak gereksizdir (1339b, s. 1).

Ankara ve İstanbul arasında süren başkentlik tartışmaları Ağustos ayından itibaren hızlanmaya başlamıştır. Artık Ankara'nın resmî yayın organı olan Hâkimiyet-i Milliye'de de konuya dair yazılar görülmektedir. Başkent konusunda Ankara'nın mı yoksa İstanbul'un mu daha uygun olacağı İstanbul ve Ankara basınında karşılıklı yazılarla ilk defa tartışılmaya başlanmıştır. Vakit gazetesi başyazarı Ahmet Asım, İstanbul ve Ankara arasında yaşanan başkentlik tartışmaları için henüz erken olduğunu, barışın tam olarak tesis edilmesinden sonra karar verilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Ancak barış sağlanıp, belirli bir süre geçtikten sonra bu konuda iyi bir çalışma neticesinde karar verilmesi gerekliliğini vurgulamıştır (1339, s. 1).

Merkezin neresi olacağı tartışmaları devam ederken Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin, Ankara'nın merkez olması tartışmasına dair eleştirilerine devam etmiştir. Ahmet Emin, gerek İstanbul'un gerek Ankara'nın merkez olamayacağını bir kez daha yazmış, mekânın insan üzerindeki

etkisini göz önünde bulundurarak, her iki şehrin de merkez olabilecek yapıda olmadığını savunmuştur. Ankara ve İstanbul'dan birinin merkez olmasını isteyenlerin daha ziyade duygularıyla hareket ettiğini ifade etmiştir. Ahmet Emin Bey, yazısında ayrıca, Ankara'da bir medeniyet inşa etmenin maddi külfetinin oldukça fazla olacağını, fazlaca çaba sarfetmek gerektireceğini, özellikle bu yönde "Ankara muhيتينin" katkısının olamayacağını dile getirmiştir (1339c, s. 1).

Ankara ile ilgili eleştirilerine devam eden Ahmet Emin, Ankara'nın merkezde olmasına rağmen nüfusunun az olduğunu, nüfus yoğunluğu yüksek olan bölgelerin hükümete daha fazla ihtiyaç duyduğunu; yine Ankara'nın önemli bir nehre ya da sahile uzaklığının da önemli bir dezavantaj olduğunu belirtmiştir. Ankara'da bulunan tren hattının da bu bağlantıları sağlamada zorlanacağını, doğal olarak da dış dünya ile iletişimde güçlük yaşanacağını ileri sürmüştür. Ahmet Emin'in dikkat çektiği diğer bir nokta da Ankara'daki basındır. Bir başkent in mutlaka özel bir basın organına ihtiyacı olduğunu, ancak Ankara'da böyle bir gazetenin oluşturulamayacağını; yine başkentte bir üniversitenin bulunmasının gerekli olduğunu ancak Ankara'da bunun henüz sağlanamayacağını söylemiştir. Merkezin Ankara'da oluşturulmasının suni bir yaşam tarzını da beraberinde getireceğini ileri süren Emin, tüm bu sebeplerden dolayı, merkezin İstanbul ve Ankara haricinde örneğin Eskişehir gibi bayındırlık işlerinin daha kolay yürütülebilir bir yerde oluşturulması ve Ankara'nın halk hükümetinin tarihini yansıtabilecek askeri bir merkez olarak kalması gerekliliğini savunmuştur (1339d, s.1).

İstanbul basınında Ankara'ya yönelik olarak çıkan bu yazıların ardından, Hâkimiyet-i Milliye gazetesinden cevap gelmiştir. Ziya Hurşit Bey yazısında Ahmet Emin'i eleştirmiş, Ankara'nın ve Ankaralıların her zorlukla baş edebileceğini savunarak sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

...Ankara ıssızdır, Ankara harabedir, Ankaralıları fakir ve perişandır fakat bütün bunlar bir kabiliyetsizlik bir istidatsızlıktan değil fedakarlıktan ve millî hayattaki mevkilerinin hususiyetindedir. Ankara en büyük şeref haysiyeti duyduğu neticeden sonra bütün kabiliyetini bütün hüsnüniyeti bütün kuvveti ile birden fıskıracak ve Türkiye'nin hakiki merkezi olacaktır. Tabiatı ve insanları böyle millî bir merkez için yaratılmıştır... (1339, s. 1).

Hâkimiyet-i Milliye'de yayımlanan bu yazıya kısa bir süre sonra Ahmet Emin Bey'den cevap gelmiştir. Ahmet Emin Bey, özellikle mekânın insan üzerindeki etkisini ele alırken bilimsel verilerle hareket ettiğinden bahsederek Ankara'nın

insanlar üzerinde olumlu bir etkisinin olamayacağını; bazı mekânların faaliyet doğurduğunu, bazı mekânların ise insanları uyuşturduğunu dile getirmiştir. Yine Ankara'ya ve Ankara halkına yaptığı eleştirilerde Ankaralıların vatanperver olmadıklarını değil bir başkent için uygun bir yapıda olmadıklarını ifade ettiğini söylemiştir (1339e, s. 1).

Ahmet Emin'in makalesi İstanbul basınında da ele alınmıştır. İdam gazetesi başyazarı Ahmet Cevdet, Ahmet Emin'in Ankara ve Ankara halkına yönelik yaptığı eleştirilere karşı çıkmıştır. Ankara'nın başkent olmasında halkın niteliğinin engel olamayacağını, zaten başkent olmasının ardından birçok insanın burada toplanacağını ve Ankara halkının da onlarla birlikte değişime uğrayacağını vurgulamıştır:

...Ankara'nın payitaht olmasına ahalisinin ahval-i içtimaiyesi mani olamaz. Asıl mani olan keyfiyet, şehrin teşkilât ve mebani-i medeniyyeden mahrumiyetidir. Ahâliye gelince onun hiçbir ehemmiyeti yoktur. Eğer filhakika bu ahali refikimizin dediği gibi âdetlere riayetkar iseler, o halleri pek çabuk zail olur. İçlerine biraz başka insanlar girince âdetler de başkalaşır. Bunun emsali çoktur. Eğer filhakika Ankara'yı Türkler pâyitaht ittihaz edecekler ise oraya haricden gelecek halk arasında Ankara ahali gaib oluverir. Yerli ahali kalabalık içinde şahsiyetini gaib eder. Bunun da emsali çoktur (Ahmet Cevdet, 1339, s.1).

Gazeteler arasında bu tartışmalar sürerken, İleri gazetesi başyazarı Suphi Nuri, başkent konusunda süren tartışmalarda İstanbul ve Ankara arasında yaşanan esas rekabetin her iki tarafın da bu konuda kendi menfaatlerini gözetmesinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Nuri, asırlardan beri merkez olan İstanbul'un bu konuda ciddi bir rekabet halinde olduğunu belirtmiştir. Mustafa Kemal'in İzmit konuşmasında başkentlik konusunda söylediği cümleleri hatırlatan yazar, bu tartışmalar devam etse de merkez olacağı ifadesinden yola çıktığı Ankara'nın bir an önce medeni bir şehir haline getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. İstanbul'un özellikle coğrafi konumu dolayısıyla başkent olamayacağını, ancak her zaman Türklüğün ve İslamiyet'in manevi merkezi kalacağını bir kere daha dile getirmiştir:

...İstanbullular şehirlerinin Hükümet-i Milliye'ye merkez olmasını istiyorlar. Anadolu'lular ise hususi menfaatlerine göre İzmir'in, Konya'nın, Bursa'nın, Eskişehir'in ve ezcümle Ankara'nın merkez olması için propaganda yapıyorlar. Hükümet-i Milliyemizin başında veya etrafında bulunanlar ise Ankara'nın behemehal merkez hükümet ittihaz edilmesi hususunda ısrar ediyorlar. Bu mesele ile matbuat bir hayli uğraşiyor. Her vakit taze

olan bu işin zannedersen hiçbir zaman modası geçmeyecektir. Çünkü asırlardan beri merkez olmuş ve cidden Türkiye'nin en büyük ve en büyük bir şehri bulunmuş olan İstanbulumuz kolay kolay merkezliği başka bir şehre bırakmamak hususunda ısrar ve rekabet eylecektir... Yeni millî meclis henüz bu hususta son ve kat'i kararını bildirmedir. Hem bunun için bir de kanun vazı edilmek lazımdır. Biz bu sütunlarda gerek bu meseleyi mevzu bahs ederek kanaatimizi bildirmiş idik. ...boğazların serbestisi usulü devam ettikçe güzel İstanbulumuz merkez hükümet olması kabil değildir. Çünkü her dakika bir düşman taarruzuna maruzdur ve böyle tehlikeli yerlerde merkez kurmanın zararını biz pek yakın bir mazide gördük. Demek oluyor ki Müdafaa-i Millîye noktai nazarından merkezi hükümetin Anadolu'da olması şarttır, lazımdır, muhakkaktır.

Boğazlar mukavelesi, baki kaldıkça İstanbulumuzu merkez hükümet görmek şerefine veda etmeliyiz...

...Merkez acaba İstanbul'dan başka neresi olabilir? Gazi paşa bize İzmit mülakatında şunu söylemiş idi:

"Tarih bize Ankara'nın merkez olmasını emretmiştir."

Binaenaleyh yapılacak yegâne iş Ankara'yı medeni bir merkez haline sokmak veya şanlı merkezimizi bir şehir haline getirmekten ibarettir. Fakat Ankara siyasi merkezimiz olmakla beraber İstanbulumuz her vakit memleketin, Türklüğün, İslamiyet'in, maneviyat merkezi kalacaktır. İstanbul siyasetinden ayrı her noktai nazardan bu memleketin merkezidir... (Suphi Nuri, 1339c, s.1).

Nitekim Eylül ayından itibaren başkentini resmî olarak da Ankara olacağı kesinleşmeye başlamıştır. Başkentini İstanbul olamayacağını kesinleşmesiyle, artık bu kentin idaresi ile ilgili önemli düzenlemelerin yapılması gerektiği tartışmaları İstanbul basınında gündemini meşgul eder (Hüseyin Cahit, 1339d, s. 1; Ahmet Cevdet, 1339, s. 1). Hüseyin Cahit, İstanbul'un artık tamamen öksüz kaldığına vurgu yaparak, İstanbul'un idaresi ile artık Ankara'nın ilgilenmesi gerektiğini ifade etmiştir (1339e, s. 1). Gündemde bu haberler yer alırken, *Le Temps* gazetesi muhabiriyle bir söyleşide Mustafa Kemal, başkent konusuna dair sorulan soruya şu cevabı vermiştir: "Payitaht meselesi yoktur. Türk payitahtı bizzat hadisat tarafından tayin edilmiştir. Ankara, Türkiye Cumhuriyeti'nin makarrı [karar merkezi] dir." ("Gazi Paşa," 1339, s. 1).

Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'nın başkent olacağına ilişkin açıklamasından iki gün sonra, 29 Eylül günü, 1923 yılının İkinci Altı Aylık Tahsisat Kanunu görüşülürken verilen bir teklif başkent tartışmasını meclisin günde-

mine getirmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), 1339a, s. 389; "Türkiye hükümet," 1339, s. 1). Bütçe görüşmeleri sırasında İstanbul ve Ankara ikiliği bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bir grup İstanbul'un idaresi için ayrılacak paranın büyük ve gereksiz olduğunu, bu paranın daha çok Anadolu'yu kalkındırmak için kullanılması gerektiğini savunurken, İstanbul taraftarı grup yeni yönetimin İstanbul'u ihmal ettiğini iddia etmiştir. İstanbul'un idaresi için ayrılacak para ve hükümet tarafından İstanbul'un ihmal edildiği konularında çıkan tartışmalarda Fethi Bey konuya dair bir açıklamada bulunmuştur:

...Eski payitahtımız olmak nokta nazarından ehemmiyete haizdir. Bunu tasdik ederiz. Fakat İstanbul'un idaresini ihmal ettiğimiz doğru değildir. Bugün bu bütçenin 20 milyonu İstanbul için sarf edilmektedir. İstanbul ihmal edilse, bu kadar para tahsis olunmazdı. İstanbul'un idaresi için yeni teşkilat yapılmasını talep ederseniz ben buna iştirak etmeyeceğim. Şimdiye kadar birçok tesisat İstanbul'a hazır edilmiştir. Anadolu ihmal olunmuştur. İstanbul esasen zannedildiği gibi ihmal edilmiş değildir. Hükümet bütçe teşkilatında adaleti gözetmeye mecburdur. Bir şehir için hususi vaziyet ihdas edilemez... ("İstanbul hakkında," 1339, s. 1; "Fethi Bey'in," 1339, s. 1).

Fethi Bey'in açıklamalarına İstanbul basınından ilk cevap Vatan gazetesi muharriri Ahmet Emin Bey'den gelmiştir. Ahmet Emin, bu manada aslında bir İstanbul meselesi olmadığını, bir memleket meselesi olduğunu belirtmiştir. İstanbul'da devletin önemli kurumları olduğunu ve şehrin nüfus bakımından da daha yoğun olduğunu belirterek, İstanbul'a yapılan yatırımın memlekete yapıldığını iddia etmiştir (1339f, s. 1).

Meclisteki başkent tartışmalarından iki gün sonra, 6 Ekim günü Türk ordusu İstanbul'a girmiştir. Eski başkentini düşman işgalinden kurtulmasıyla Ankara'nın başkent olma süreci hızlandırılmıştır. 4 Ekim'de Mustafa Kemal başkanlığında toplanan Halk Fırkası Divanı 6 saat süren tartışmalar sonucu, yeni Türk devletinin isminin "Türkiye Cumhuriyeti," merkezinin "Ankara" olmasını kararlaştırmıştır (Alpkaya, 1998, s. 50). 9 Ekim'de toplanan Halk Fırkası grubunda, uzun bir tartışmadan sonra "Merkezin evvela Anadolu'da bulunması" kabul edilmiş, "bundan sonra İsmet Paşa hazretleri tarafından verilen mühim izahat üzerine Ankara'nın hükümet merkezi olmasına müttetikken karar verilmiştir." Fırka grubunda alınan karara göre, "Türkiye devletinin makarr-ı idaresi Ankaradır." cümlesi Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na eklenecektir ("Ankara Türkiye," 1339, s. 1; "Ankara'nın merkez," 1339, s. 1).

Hükümetin en önemli muhalifi olan Tevhid-i Efkâr gazetesini, Ankara'nın resmî olarak başkent oluşunun Meclis'te görüşülmeye başlandığı bu dönemde, bir kez daha Ankara'nın yanında yer almıştır. Velid Ebuuzziya başkent Ankara'ya nakli konusunda ilginç bir nokta üzerinden hareket etmiş, bu tartışmaların ekseninde "İstanbulculuk" etkisi olduğundan bahsetmiştir. İlk olarak, bu konuda en büyük itirazı yapan İstanbul gazetesi başyazarlarından birinin esas endişesinin, gazetecilik yüzünden olduğunu çünkü merkezin İstanbul'da olmasının gazetecilik açısından büyük faydaları olacağını, merkezin Ankara'ya gitmesinin gazetelerin hükümet ile temaslarını zorlaştıracağını belirtmiştir. Bunun gazeteler için hem maddi hem de manevi büyük zararlar oluşturacağını vurgulamıştır. İkinci olarak ele aldığı nokta ise, merkezin Ankara veya İstanbul'da olması tartışmalarında, Ankara'nın merkez olarak seçilmesinde belirli kişi ve grupların menfaati olduğunu savunan bir kesim olduğunu, bu yüzden merkezin İstanbul'a nakil edilmesi gerektiğini savunduklarını belirtmiştir. Ancak Velid Ebuuzziya, Milli Mücadele Dönemi'nde Ankara'nın merkez olduğunu ve öyle olması gerektiğini savunarak böyle bir tartışmanın bile yapılmaması gerektiğini: "Anadolu'yu İstanbul kurtarmamış, fakat İstanbul'u Anadolu kurtarmıştır." diyerek yalnızca bu gerçeğin bile merkezin Anadolu kalması gerekliliğini ve ispatını sağladığını belirtmiştir (1339b, s. 1).

Başkent tartışmalarının Meclis'e taşındığı ve İstanbul basımında konunun hararetle tartışmalarının başladığı bu günlerde Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde "İstanbul'a İkaz" başlıklı bir makale yayımlanmıştır. Makalede Milli Mücadele'nin ardından İstanbul'da başlayan muhalefet hareketleri değerlendirilerek İstanbul halkı, bu hareketlere itibar etmeyip, dikkatli olması yönünde uyarılmıştır:

...İstanbul halkı kadim İspartalılar kadar vatanperverdir, vatanperverliğini melun mütarekeden sonra kaç defa göstermiştir. İzmir baskınına müteakib o mahşer gibi mitingleriyle, koca saltanat vatana ihanet ederken Anadolu'daki harekete gönül vermekle, Mustafa Kemal Paşa'yı baş tanımakla, millî orduların fenâ günlerinde hüznünü ve iyi günlerinde sevincini izhâr etmekle, İzmir'e girildiği gece düşman yatağı olan Beyoğlu caddesinden coşkun bir sel gibi akmakla, Gazi başkumandanın Rauf Paşa'yı gönderdiği gün Anadolu askerleri karşısında bir istiklâl tufanı koparmakla hasılı daha bir çok vesilelerle İstanbul halkı ne kadar temiz, ne kadar Türk, ne kadar civanmerd, ne kadar hür olduğunu isbat etmiştir. Çok fenâ ve çok iyi günlerin üzerinden aylar bile geçmedi. İstanbul'da maskeli fitne pususunu kur-

muştur. İstanbul halkını, kadim İspartalılar'ın bu kelimesiyle ikaz ederiz: Dikkat!

İkaz ederiz, çünkü bir halk ne kadar zeki ve ne kadar hassas olursa olsun fitne politikasının esrarengiz şikesini ayân beyân göremez. Siyâseti fitne gazete sütunlarında ve şifâhî salgınlarında dâima sûret-i Hak'tan görünür. Siyâsi fitne karar gecede kara taş üstünde kara karınca gibi kendini sezdirmemeye çalışır. Bir Tevhid-i Efkâr nüshasının kara sütunlarında Kara Vasıf Bey'i görmek güç olur. İstanbul bugün bunaltan mahlukların yüzlerinden maskelerini alınca üç nev çehre meydana çıkar: Ecnebi sermayesinin adamı, saltanatın çığırtkanı, haris politika zorbası.

...İstanbul halkı bilsin ki vatanın kurtuluş merhalesinin ilk günlerinde nasıl halife orduları, kuvayı inzibatîyeler, aznavurlar türemiş idiye, şimdi milletin kurtuluş merhalesinin ilk günlerinde de o kabil fitneler belirmiştir. İstanbul halkı vatanın kurtuluş merhalesinde İstanbul'daki zimamdarlara kulaklarını kapamış yalnız Ankara'ya bakıyor ve selâmetini oradan bekliyordu. Bugün milletin kurtuluş merhalesinde de yine İstanbul'daki cereyanlar öyle telakki etsin ve Ankara'ya baksın. Şimdilik bu kadar (1339a, s. 1; 1339b, s. 1).

Ankara muhalifi olmasına rağmen başkent tartışmalarında Ankara'yı destekleyen Tevhid-i Efkâr gazetesinden, Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yayımlanan bu makaleye cevap gelmiştir. Velid Ebuuzziya, Ankara'nın merkez olmasının desteklemekle birlikte, Ankara'nın asabi, hırçın ve şiddetli olduğu yönündeki eleştirilerin aslında çok da şaşırıcı olmadığını belirtmiştir. Ankara'nın hükümet merkezi olmasını desteklerken bazı sakıncaları da öne sürdüklerini hatırlatmıştır. Yazara göre en önemli sakınca ise millet tarafından Ankara'ya çekilmiş olan idari kadronun eylemlerinin, iyi analiz edilemeyeceği endişesidir. Ebuuzziya, Ankara basınının İstanbul basımını ikaz etmesindeki sebebin bu endişenin ortaya çıkmasının bir göstergesi olduğunu dile getirir (1339c, s. 1).

Ankara'nın başkent oluşunun Meclis'te görüşüldüğü günlerde ilginç bir gelişme daha yaşanmıştır. Gazetelerde, belediye heyetinden bir üyenin başkent İstanbul'a taşınması için bir takrir vereceği haberi yayımlanmış, ancak haberin çıktığı günlerde Ankara resmen başkent ilan edilmiştir ("Ankara'nın her köşesinde," 1339, s. 1). Gazeteler arasında bu tartışmalar yaşanırken İsmet Paşa tarafından TBMM'ye "Türkiye devletinin makarr-ı idaresi hakkında" bir kanun teklifi sunulmuş ve bu teklif Layiha Encümeni'ne gönderilmiştir (TBMM, 1339b, s. 587). Teklif 13 Ekim'de TBMM'nin gündemine gelmiş, Ankara'nın

başkent olması mecliste büyük bir muhalefetle karşılaşmadan 13 Ekim 1923 tarihli 35. birleşimin ikinci oturumunda, oy çokluğu ile kabul edilmiştir (TBMM, 1339c, s. 618). 1924 Anayasası'nın ikinci maddesinde de "Türkiye Cumhuriyeti'nin makarr-ı Ankara'dır" maddesi yer almıştır. 13 Ekim 1923 günü Ankara'nın resmen başkent ilan edilmesinin ardından Ankara'da gösteriler de başlamıştır. Meclis binasının önü dâhil Ankara'nın birçok yerinde kutlamalar yapılmıştır ("Büyük Millet," 1339, s. 2; "Ankara Türkiye," 1339, s. 1; "Ankara'nın Makarr-ı," 1339, ss. 1-2; "Ankara şen," 1339, s. 1; "Ankaralılar meclise," 1339, s. 1; "Ankara'da üç," 1339, s. 1; "Halkın katılımıyla," 1339, s. 1).

Ankara'nın resmî olarak başkent ilan edilmesine rağmen Hüseyin Cahit, sert eleştirilerine devam etmiştir. Ankara'nın başkent olması konusunun uzun uzun tartışılmadan meclis gündemine götürülmesini eleştirmiştir. İstanbul'un başkent kalması konusundaki fikirlerini tekrar gündeme getiren Hüseyin Cahit, Ankara'nın başkent olması için öne sürülen sebeplerin ardında başka manalar ve çok başka sebepler olduğunu iddia etmiştir. İstanbul'un başkent olarak kalmasını savunanların bunu İstanbullu sıfatı ile değil Türk sıfatı ile yaptıklarını belirtmiştir. Ankara'nın aslında İstanbul'un bütün iyiliğini ve fenalığını da taşıyan bir parçası olduğunu ileri sürmüştür. İstanbul'dan kopan Ankara'nın, başkent olmasıyla devlet adamlarının tembelleşeceğini ve kendini kapatacağını, Avrupadan daha da uzaklaşacağını belirterek şunları söylemiştir:

...Ankara'nın payitaht yapılmasına ne gibi esbab-ı ruhiye saiki olmuştur? Tarih elbette buralarını araştırıcaktır. Çünkü pek aşikâr olarak görülüyor ki Ankara'yı makarr-ı idâre yapmak için ileriye sürülen esbab hiç de makul ve mantuki değildir. Bunlar ihtimâl ki piş-i şu'urda tamamiyle taayyün ve [...] etmemiş bir takım hisleri örten bir perdedir. Biraz ciddi düşünen hiçbir zat tasavvur edemeyiz ki: "Biz Ankara'yı hükümet merkezi olarak ilan etmekle cihâna karşı mücadelemizde daima müşkilata ve bütün yokluklara karşı galebe edeceğimizi ilân etmiş olacağız" yolundaki sözlere bir kıymet-i idâriye ve siyâsiye atfedebilsin...(1339f, s. 1).

Ankara'nın başkentliği kesinleştikten sonra özellikle Tanin ve Hâkimiyet-i Milliye arasında İstanbul ve Ankara tartışması hareketliliğini korumaya devam etmiştir. Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde İstanbul basınının muhalif tutumunu eleştiren yeni bir makale yayımlanmıştır. İstanbul basınının barışın ardından "menfi ve hırçın" bir tavır alması eleştirilmiştir. Makalede İstanbul'un bu hırçın ve menfi tavrının Ankara'yı anlayamayışından kaynaklandığı ifade edilmiştir:

...İstanbul Ankara'yı anlayamıyor. Aralarında derin bir zihniyet, bir noktai nazar ihtilafı vardır. Ankara inkılap mahiyettir. Ankara, devleti yeni baştan ve esaslar üzerine kurmak emelindedir. Ankara ilan etmiş olduğu yeni prensipleri tertip ve tanzimle meşguldür.

...İstanbul inkılap ruhuna bigâne kalmış olduğundan Ankara'nın bu endişelerini ne hazım ne de taktir ediyor." ("İstanbul matbuatı," 1339, s. 1).

Makalenin devamında İstanbul'un sürekli olarak Ankara'dan iş ve fayda beklediği ancak savaştan yeni çıkmış bir ülkede bunlar için çok erken olduğu, İstanbul basınındaki bir grubun da bunu analiz edemediği öne sürülmüştür. İstanbul basınının Ankara'nın yaptığı işleri takdir etmediği ve hırçınlık gösterdiği iddia edilmiş, tüm bu hareketlerin de Ankara'da yapılmak istenen işlere fayda değil zarar verdiğinden bahsedilmiştir. Yazıda, İstanbul halkı bu grubun dışında tutulmuş ve onların, vatanperver ve iyi niyet sahibi insanlar oldukları belirtilmiştir ("İstanbul matbuatı," 1339, s. 1).

Bu makalenin yayımlanmasından birkaç gün sonra, daha önce Hüseyin Cahit'in Ankara'nın başkent olması için öne sürülen sebeplerin yetersiz olduğuna dair eleştirilerine yine Hâkimiyet-i Milliye'den cevap verilmiştir. İsmet ve Kazım Paşalar'ın kanun teklifinde gösterdikleri sebeplerden başka sebep aramanın "havaya kurşun sıkmaktan" öteye gitmeyeceği belirtilmiştir ("Devlet merkezi," 1339, s. 1). Cahit'in "Ankara'da bulunan hükümetin; değil vatani yakından görmek, büsbütün içine kapanacağı" iddiasına; İstanbul'un da başkentken Anadolu'yu ihmal ettiği ve Avrupa'nın manevi değerlerine kapalı olduğu; İstanbul'daki medeniyetin suni olduğu, saraylarının Anadolu'nun sömürülmesiyle oluşturulduğu görüşleriyle cevap verilmiştir ("Hükümet merkezi," 1339, s. 1).

Hüseyin Cahit, bunlara cevaben, yazdıklarının eleştirilmesine rağmen, Ankara'nın neden başkent olduğuna dair kamuoyunun hala yeterli düzeyde aydınlatılmadığını belirtmiş ve İstanbul'a yönelik olarak yapılan eleştirilerle ilgili ise şunları söylemiştir:

...İstanbul hükümetleri başkadır, İstanbul başkadır. Bu kadar çok sade bir şeyi derin etmek için acaba pek büyük bir kabiliyet mi lazımdır? Şimdiye kadar İstanbul hükümetleri Anadolu'yu, Anadolu ahalisini tanınamışsa Anadolu'yu yalnız varını yoğunu elinden almak için hatırlamışsa bu şehrin kabahati midir hükümetin kabahati midir? Hükümet islah edilirse yani bugünkü halk hükümeti İstanbul'a gelirse bu hükümet Anadolu'yu benimserse, İstanbul'un taşı toprağı mı bu hayırlı siyasete mani olacaktır?

...Anadolu ile temasa mani olan şey usul idare ve zihniyet idi, kırılacak şeyler bunlar idi, mevki coğrafya değildi...(1339g, s. 1).

Tanin gazetesinde yayımlanan yazıların haricinde İstanbul basınında yer alan diğer gazetelerde ise Ankara'nın başkent oluşu beklenen bir gelişme olarak karşılanmıştır. Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin, Ankara'nın merkez olabilecek durumda olmadığını belirterek, bu sakıncalı durumu daha önce değerlendirdiklerini ancak "iş işten geçtikten" sonra tekrar etmenin bir faydası olmadığını söylemiştir (Ahmet Emin, 1339g). İleri gazetesi başyazarı Celal Nuri ise Ankara'nın başkent oluşunun bir sürpriz olmadığını İstanbul için en iyi olanın başkent olması değil ticari merkez olması gerektiğini belirtmiştir (1339, s. 1).

Aynı günlerde Tanin gazetesinde ilginç bir söyleşi yayımlanmıştır. İstanbul'da bulunan büyükelçiliklerin Ankara'nın başkent olmasıyla birlikte Ankara'ya taşınmaları gündeme gelmiştir. Ancak, büyükelçiliklerin İstanbul'dan ayrılmak istemedikleri haberi duyulmuştur. Tanin muhabiri, İstanbul'da görev yapan ve adı belirtilmeyen bir büyükelçilik görevlisiyle görüşmüştür. Görevli, başkent güvenli bir yerde olmasını istemenin her ülkenin hakkı olduğunu ancak, yabancılar için de başkent önemli bir konu olduğunu, her ne kadar değişiklik yapılsa da İstanbul'un İslam ve ticaret merkezi olması sebebiyle bu durumun doğal olarak şehre payitaht olma hakkını verdiğini belirtmiştir. ("Ankara ve İstanbul," 1339, s. 1).

1923'ün Mart ayından Ekim ayına kadar süren özellikle İstanbul basını merkezli başkent tartışmaları yeni iktidarın resmî olarak Ankara'yı merkez ilan etmesiyle sona ermiştir. Dönem basınının konuyu ele alışında iki ana noktadan hareket edildiği söylenebilir. Ankara'nın veya Anadolu'da başka bir yerin başkent olmasını isteyenler; başkent Anadolu'da Türklüğün merkezinde kalmasını ileri sürmüşlerdir. Yeni hükümetin İstanbul'dan koparak, Osmanlı Dönemi boyunca ihmal edilmiş anavatana dönmesini ve orada yeniden şekillenmesini ortaya koymuşlardır. Onlara göre; İstanbul'u Anadolu kurtarmıştır. Bu sebepten de İstanbul artık Anadolu'ya bağlı bir şehir olarak kalmalıdır. İstanbul'un kozmopolitliği, muhalefete açık oluşu yeni kurulacak ulus devletinin homojenlik idealini bozacaktır. İstanbul Anadolu'ya bağlanmalı ve Türk-İslam kimliği ön plana çıkarılmalıdır.

Başkent İstanbul'da kalmasını savunanlar ise, İstanbul'un Türklüğün ve Müslümanlığın merkezi olduğunu, Ankara'yı var edenin İstanbul olduğunu bu sebeple de Anadolu'ya dönmek için merkezin Anadolu'ya taşınmasından zihniyetlerde değişimin gerçekleşmesi gerektiğini ifade etmişler-

dir. Bu görüşe göre, merkezin Anadolu'ya taşınması batıdan iyice uzaklaşmayı beraberinde getirecektir. Yine başkent bir Anadolu kenti olması, batılı devletlerin gözünde yeni ulus devleti "Asyalı, geri kalmış" bir ülke olarak algılamasına ve imajının kötü olmasına sebebiyet verecektir. Özetle, basında iktidara yakın olan kesim, İstanbul'u Anadolu'nun ve Ankara'nın karşıtı olarak kurgulamış; muhalif basın ise İstanbul'u ve onun simgelediklerini, muhalefetin bir aracı haline getirmiştir.

Sonuç

Ankara'nın başkent olmasıyla, artık başkent payitahtı değil, makarrın ve Millet Meclisi'nin olduğu yerdir. Yeni devletin kurumlarının inşasında merkez resmî olarak Ankara olmuştur. Ankara'nın başkent oluşu üzerine yapılan çalışmalarda farklı bakış açıları yer almıştır. Kimine göre bu gerekli bir hareket, kimine göre ise İstanbul'a ve eski yönetime karşı bir tavrıdır.

İstanbul basınında başkent tartışmaları, Lozan görüşmelerinin başlamasıyla eş zamanlı olmuştur. Bu çok da şaşırtıcı değildir. Çünkü İstanbul Misak-ı Milli sınırları içindedir ve kurtarılmayı bekleyen başkenttir (Koçak, 1998, s. 27). Barış görüşmelerinin başlaması bu manada iktidar ve muhalefetin başkent tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Ancak Millî Mücadele Dönemi'nden farklı olarak bu dönemde yaşanan başkent tartışmaları, savaşan bir devletin başkentinin neresi olacağı değil, yeni ulus devletinin başkentinin neresi olacağı ve Ankara ile İstanbul'un simgelediği iktidar mücadelesi ekseninde dönmüştür. Konuya dair basında yapılan tartışmalarda iktidar ve muhalefeti destekleyen basın tarafından savunulan argümanlar, iktidarın da nerede ve ne şekilde oluşturulabileceği- oluşturulması gerektiğini- sinyallerini vermektedir.

Ancak ilerleyen dönemlerde İstanbul basınında yer alan çok seslilik yerine Ankara'daki siyasal iktidar tarafından tasarlanmakta olan düzenin gerekliliğine uygun olarak rejimi güçlendirmek adına uyumlu bir basın yaratılmaya çalışılmıştır (Gevgili, 1983, s. 212).

Yeni iktidar, Millî Mücadele sonrasında Ankara'yı resmî merkezi olarak belirlemiştir. Artık halkın yönettiği bir siyasal sistemin merkezi, halkın yoğunlukta olduğu Anadolu'nun merkezindedir. Bu seçim, dönemin siyasal, ekonomik ve coğrafi koşulları içinde değerlendirildiğinde, yeni iktidarın oluşturmak istediği düzen açısından da gerekli bir harekettir. Tüm bunların yanı sıra denilebilir ki, Ankara'nın başkent olarak ilanı eski yönetimden çok farklı bir rejim kurulduğunu da gösteren, köklü bir değişimdir.

Notlar

- 1 İsmet İnönü, hatıratında, rejimin belirlenmesinden önce Ankara'nın başkent olarak ilan edilmesinin iç ve dış sebeplerini şu şekilde aktarmıştır: "Lozan'da garp aleminin murahhasları, mütehasısları, diplomatları ile görüşüyorum. Bunlar, İstanbul Hükümeti'ni, İstanbul muhitini tanıyan insanlar ve yeni devletin o muhitin insanlarına göre kurulmasını arzu ediyorlar. Bunu her hallerinden anlıyorum. Her konuşmamızda hükümet merkezi bahsi geçiyor. Ankara'da kalacak mısınız, kalınabilir mi, sonra nasıl olacak? Bana hep bunları soruyorlar. Ankara'da kalırsanız biz oraya nasıl gideriz diyorlar. Bunların hepsi benim her gün içinde bulunduğum muhitin sözleri. Dış alemin görüşü, düşüncesi ve telkinleri böyle. Bizim bakımımızdan meselenin daha ehemmiyetli ve değişik cepheleri var. Bir defa Boğazlar askeri bakımdan tamamiyle açık, tamamiyle emniyetsiz. Bu vaziyetteyiz. Lozan Muahdesi ile elde edeceğimiz neticeler ve tarihi şartlar bizi endişeye sevk ediyor. Ayrıca Anadolu'nun ortasında bulunarak ve bir Anadolu Hükümeti olarak yeni devleti çalıştırmak istiyoruz. Buna karşılık İstanbul entelekti, tabii olarak İstanbul etrafında bir Türkiye Devleti'nin kurulmasını istiyor" (İnönü, 1987, ss. 166-167).
- 2 Tankut'a göre emperyalist kalıntıların ve kozmopolit kültürün hala varolduğu eski başkentten terk edilmesi ve yeni bir başkent yaratılması ekonomik hiçbir getirisi olmayan ve altından kalkması güç bir yük getiriyor olsa da, ulusal bütünleşme açısından gerekli görülmüştür. Bu nedenle bu "başkentleşme" her şeyden önce siyasi bir eylem olarak algılanmalıdır (1993). Nitekim Gül'e göre de Ankara'nın başkent ilan edilmesi; Cumhuriyet rejiminin jeopolitik alanda, siyasi ve kültürel olarak simgesel açıdan güçlü bir reform hareketi olmuştur (2009). Bernard Lewis de Ankara'nın başkent ilan edilmesinin amacını; meydana gelmekte olan değişiklikleri sembolleştirmek ve bunu iyice vurgulamak olarak ifade etmiştir. İstanbul geçmişin şehri olarak kalırken, Ankara artık geleceğin şehri olacaktır (2000).

Kaynakça

- Ahmet Asım. (1339, 16 Ağustos [Hicri]). Merkez hükümet meselesi. *Vakit*, 1342, s.1.
- Ahmet Cevdet. (1339, 19 Ağustos [Hicri]). Ankaralılar. İkdam, 9489, s.1.
- Ahmet Emin. (1339a, 14 Mart [Hicri]). Ankara ve İstanbul. *Vakit*, 1888, s.1.
- Ahmet Emin. (1339b, 30 Temmuz [Hicri]). İdari merkezimiz. *Vatan*, s.1.
- Ahmet Emin. (1339c, 18 Ağustos [Hicri]). Merkeze dair münakaşa: 1. *Vatan*, s.1.
- Ahmet Emin. (1339d, 19 Ağustos [Hicri]). Merkeze dair münakaşa: 2. *Vatan*, s.1.
- Ahmet Emin. (1339e, 26 Ağustos [Hicri]). Ankaralılara cevap. *Vatan*, s.1.

- Ahmet Emin. (1339f, 27 Eylül [Hicri]). İstanbul ve malumat. *Vatan*, s.1.
- Ahmet Emin. (1339g, 15-16 Teşrin-i Evvel [Hicri]). Hükümet merkezimiz. *Vatan*, s.1.
- Alpkaya, F. (1998). *Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu: (1923-1924)* (3. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ankara'da üç gün üç gece şenlik. (1339, 16 Teşrin-i Evvel [Hicri]). *Hâkimiyet-i Milliye*, 942, s.1.
- Ankaralılar meclise teşekküre bir heyet gönderdi. (1339, 16 Teşrin-i Evvel [Hicri]). İkdam, 9532, s.1.
- Ankara'nın her köşesinde kesr sesleri. (1339, 14 Teşrin-i Evvel [Hicri]). *Hâkimiyet-i Milliye*, 940, s.1.
- Ankara'nın makarr-ı hükümet olmasının kabulü. (1339, 16 Teşrin-i Evvel [Hicri]). *İleri*, 2031, ss.1-2.
- Ankara'nın merkez hükümet olması tahkik ediyor. (1339, 10 Teşrin-i Evvel [Hicri]). *Vatan*, s.1.
- Ankara şen ve Ankaralılar mesut. (1339, 15 Teşrin-i Evvel [Hicri]). *Hâkimiyet-i Milliye*, 941, s.1.
- Ankara Türkiye devletinin merkezidir. (1339, 10 Teşrin-i Evvel [Hicri]). *Hâkimiyet-i Milliye*, 936, s.1.
- Ankara Türkiye devletinin makkarı. (1339, 14 Teşrin-i Evvel [Hicri]). *Hâkimiyet-i Milliye*, 940, s.1.
- Ankara ve İstanbul. (1339, 13 Teşrin-i Evvel [Hicri]). *Tanin*, 409, s.1.
- Atatürk, M. K. (1974). *Söylev (Nutuk)* (Cilt 1-2). (M. Tuğrul; S. Birsnel ve C. Öztelli, Ed.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Büyük Millet Meclisinde merkez meselesi. (1339, 16 Teşrin-i Evvel [Hicri]). *Vatan*, s.2.
- Celal Nuri. (1339, 12 Teşrin-i Evvel [Hicri]). Ankara ve makarr. *İleri*, 2027, s.1.
- Criss, B. (2008). *İşgal altında İstanbul* (7. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Devlet merkezi. (1339, 16 Teşrin-i Evvel [Hicri]). *Hâkimiyet-i Milliye*, 942, s.1.
- Elmacı, M. E. (1998). Osmanlı başkentinde cumhuriyetin ilk yıldönümü. *Toplumsal Tarih*, 058, 14-18.
- Fethi Bey'in Beyanatu. (1339, 27 Eylül [Hicri]). *Tanin*, 343, s.1.
- Gazi Paşa Hazretlerinin bir ecnebi muhabirine beyanatu. (1339, 27 Eylül [Hicri]). İkdam, 9513, s.1.
- Gevgili, A. (1983). Türkiye basını. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye ansiklopedisi* içinde (c. 1, ss. 202-229). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gül, M. (2009). *The emergence of modern İstanbul: Transformation and modernisation of a city*. London-New York: I.B.Tauris Publishers. [Haber]. (1339, 9 Mart). *Tanin*, 147, s. 2.
- Halkın katılımıyla büyük kutlamalar yapılmıştır. (1339, 14 Teşrin-i Evvel [Hicri]). *Hâkimiyet-i Milliye*, 940, s.1.
- Hükümet merkezi. (1339, 18 Teşrin-i Evvel [Hicri]). *Hâkimiyet-i Milliye*, 944, s.1.

- Hüseyin Cahit. (1339a, 13 Mart [Hicri]). İstanbul meselesi. *Tanin*, 151, s.1.
- Hüseyin Cahit. (1339b, 17 Mart [Hicri]). İstanbul'un kusurları. *Tanin*, 155, s.1.
- Hüseyin Cahit. (1339c, 22 Mart [Hicri]). İstanbul'un kusurlarından. *Tanin*, 160 s.1.
- Hüseyin Cahit. (1339d, 19 Ağustos [Hicri]). İstanbul'un idaresi. *Tanin*, 304, s.1.
- Hüseyin Cahit. (1339e, 22 Ağustos [Hicri]). Öksüz kalan İstanbul. *Tanin*, 357, s.1.
- Hüseyin Cahit. (1339f, 11 Teşrin-i Evvel [Hicri]). Ankara payitaht. *Tanin*, 457, s.1.
- Hüseyin Cahit. (1339g, 20 Teşrin-i Evvel [Hicri]). Payitaht meselesi etrafında. *Tanin*, 366, s.1.
- İnan, A. (Der.). (1983). *Düşünceleriyle Atatürk*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- İnönü, İ. (1987). *Hatıralar* (c. 2). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- İstanbul hakkında mühim bir müzakere. (1339, 27 Eylül [Hicri]). *Vatan*, s.1.
- İstanbul'a ikaz. (1339a, 7 Teşrin-i Evvel [Hicri]). *Hâkimiyet-i Milliye*, 964, s.1.
- İstanbul'a ikaz. (1339b, 8 Teşrin-i Sani [Hicri]). İkdam, 9555, s.1.
- İstanbul matbuatı ve Ankara. (1339, 14 Teşrin-i Evvel [Hicri]). *Hâkimiyet-i Milliye*, 940, s.1.
- İstanbul mebusları ile mülakat. (1339a, 1 Temmuz [Hicri]). *Tanin*, 258, s.1.
- İstanbul mebusları ile mülakat. (1339b, 3 Temmuz [Hicri]). *Tanin*, 260, s. 1-2.
- İstanbul mebusları ile mülakat. (1339c, 6 Temmuz [Hicri]). *Tanin*, 263, s.1.
- İstanbul-yeni payitaht. (1339, 12 Haziran [Hicri]). İkdam, 9424, s.1.
- Karaca, E. (2008). *Türk basımında kalem kavgaları*. İstanbul: Bizim Kitaplar.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1984). *Politikada 45 yıl*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (1995). Siyasal tarih (1923-1950). S. Akşin (Der.). *Türkiye tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980* içinde (ss. 85-177). İstanbul: Cem Yayınları.
- Koçak, C. (Ed.). (1998). Ahd-ı Milli (Misak-ı Milli) Beyanname. *Birinci Meclis* içinde (s. 27). İstanbul: Sabancı Üniversitesi.
- Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı'dan 21. yüzyıla basın tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Lewis, B. (2000). *Modern Türkiye'nin doğuşu* (M. Kıratlı, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Öngider, S. (2003). Kahpe Bizans - mağrur Ankara!. S. Öngider (Der.). İki şehrin hikayesi: *Ankara- İstanbul çatışması* içinde (ss. 51-73). İstanbul: Aykırı Yayıncılık.
- Suphi Nuri. (1339a, 25 Mart [Hicri]). İstanbul ne olacak?. İleri, 1846, s.1.
- Suphi Nuri. (1339b, 29 Mart [Hicri]). Bizans entrikaları. İleri, 1849, s.1.
- Suphi Nuri. (1339c, 17 Ağustos [Hicri]). İstanbul. İleri, 1986, s.1.
- Şapolyo, E. B. (1971). *Türk gazetecilik tarihi ve her yönü ile basın*. Ankara: Güven Matbaası.
- Şimşir, B. N. (2006). *Ankara.. Ankara.. bir başkent in doğuşu* (2. bs.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tankut, G. (1993). *Bir başkent in imarı: (1929-1939)*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları (Cilt 2). (1999). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Topuz, H. (1973). *100 soruda Türk basın tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (1339a, 29 Eylül [Hicri]). Müzakere edilen maddeler. *Zabıt Ceridesi*, İ:1, C:2, Devre:2, 28. Birleşim, 380-391.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (1339b, 10 Teşrinievvel [Hicri]). Mazbatalar. *Zabıt Ceridesi*, İ:1, C:2, Devre:II, 34. Birleşim, 587.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (1339c, 13 Teşrinievvel [Hicri]). Mazbatalar. *Zabıt Ceridesi*, İ:1, C:2, Devre:II, 35. Birleşim, 618.
- Türkiye hükümet merkezi neresi olacaktır. (1339, 30 Eylül [Hicri]). *Hâkimiyet-i Milliye*, 926, s.1.
- Velid Ebuuziyya. (1339a, 23 Mart [Hicri]). İstanbul meselesi. *Tevhid-i Efkâr*, 6271(243), s. 1.
- Velid Ebuuziyya. (1339b, 11 Teşrin-i Evvel [Hicri]). Ankara'nın merkez hükümet itti hazı. *Tevhid-i Efkâr*, 3752(724), s.1.
- Velid Ebuuziyya. (1339c, 16 Teşrin-i Evvel [Hicri]). Ankara kabule istiklal millet idi, şimdi de bihakken merkez idare devlet oldu. *Tevhid-i Efkâr*, 4757(740), s.1.
- Yeni mebuslarla mülakat. (1339, 11 Temmuz [Hicri]). *Tanin*, 267, s. 1.
- Ziya Hurşit. (1339, 21 Ağustos [Hicri]). Ankara ve Ankaralıların istidadı. *Hâkimiyet-i Milliye*, 894, s.1.
- Zürcher, E. J. (2003). *Cumhuriyet'in ilk yıllarında siyasal muhalefet: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)*. (G. Çağalı Güven, Çev.). İstanbul: İletişim.